

Federale Raad voor Duurzame Ontwikkeling (FRDO)

Advies over de evaluatie van lokale projecten inzake duurzame ontwikkeling

- **Gevraagd door Minister voor Leefmilieu, Consumentenzaken en Duurzame Ontwikkeling, Freya Van den Bossche**
- **voorbereid door de werkgroepen *Wetenschappelijk onderzoek en Sensibilisatie en communicatie***
- **goedgekeurd door de algemene vergadering van 12 mei 2004 (zie bijlage 1)**
- **de originele taal van dit advies is het Frans**

1. Samenvatting

- [a] Het lokale niveau dient een sleutelrol te spelen voor een duurzame ontwikkeling van onze maatschappij. De betrokken actoren hebben daarvoor wel instrumenten nodig om te kunnen meten in welke mate ze een duurzame ontwikkeling realiseren. Daarom stelt de FRDO, op vraag van minister Van den Bossche, enkele denkpistes voor op dit vlak, en bekijkt de raad in dit advies een aantal instrumenten voor de evaluatie van een lokaal duurzame-ontwikkelingsproject.
- [b] De raad schetst twee types van projecten:
- Lokale projecten van bepaalde duur, uitgevoerd door actoren van de civiele maatschappij ([7] tot [25bis]). Deze projecten kunnen *ex ante* geëvalueerd worden (vooraf), *mid term* (tijdens de uitvoering) en *ex post* (nadien).
 - Lokale projecten met een permanent karakter, opgestart door overheden : de lokale agenda's 21.
- [c] Het advies besteedt de nodige aandacht aan de *ex ante*-evaluatie van projecten, waarbij drie beoordelingscriteria onderscheiden worden:
- De kwaliteit en ervaring van de initiatiefnemers van het project
 - De algemene criteria van relevantie, efficiëntie en uitvoerbaarheid
 - Specifieke criteria voor duurzame ontwikkeling in verband met diagnose, doelstellingen, middelen en methodes, beoogde resultaten en indicatoren.

Het advies heeft ook aandacht voor het sociale karakter van een project, zowel bij het uitwerken als bij het uitvoeren ervan:

- De coördinatie tussen de initiatiefnemers
- Eventuele technische en wetenschappelijke begeleiding
- Integratie van het project op het lokale niveau
- Responsabilisering van actoren
- Participatie
- Communicatie

- [d] Het project dient ook geëvalueerd te worden nadat het van start is gegaan. Hiervoor zijn verschillende benaderingen mogelijk. De raad vermeldt de criteria die daarbij moeten gerespecteerd worden.
- [e] Ten slotte bekijkt de raad het concept "lokale agenda 21" en de criteria en instrumenten voor evaluatie die hier nuttig kunnen zijn: de lijst van indicatoren van netwerken van steden en gemeenten, het Stadsmonitor-project, de Vlaamse Duurzaamheidspiegel en de ecologische voetafdruk.

2. Context van het advies

- [1] Tijdens de Top van de Aarde van Rio in 1992 zijn de Verenigde Naties het erover eens geworden dat het lokale niveau een scharnierrol moet spelen bij de implementatie van een duurzame ontwikkeling. Om de internationale verbintenissen inzake duurzame ontwikkeling daadwerkelijk toe te passen en de doelstellingen ervan te bereiken, is het onontbeerlijk dat alle beleidsniveaus samenwerken: « *Think globally, act locally* ». Duurzame ontwikkeling op lokaal niveau wordt op verschillende manieren ingevuld; De lokale initiatieven worden gekenmerkt door een verscheidenheid aan producten (goederen, diensten, infrastructuren, enz.), contexten (handel, sociaal, gezondheid, cultuur, enz.) of actoren (ondernemingen, syndicaten, lokale overheden, NGO's, enz.).
- [2] In november 2003 ontving de FRDO een verzoek om advies van Minister Van den Bossche over de ontwikkeling en het gebruik van evaluatie-instrumenten voor het beoordelen van lokale initiatieven voor duurzame ontwikkeling. De bedoeling is, de bestaande en de meest aangepaste instrumenten in het licht stellen waarmee men op lokaal niveau kan meten welke vooruitgang is geboekt op het vlak van duurzame ontwikkeling, en dit hetzij in een gemeentelijk kader, hetzij in het kader van concrete projecten op lokale schaal.
- [3] Voor de Minister is het belangrijk dat de door deze evaluatie-instrumenten gebruikte indicatoren op een evenwichtige manier worden verdeeld over de verschillende dimensies van duurzame ontwikkeling. Deze indicatoren moeten ook concreet en gebruiksvriendelijk zijn.

3. Inleiding

- [4] De FRDO stelt in dit advies enkele denkpistes voor en bestudeert ook enkele instrumenten, zonder volledig te zijn. Hij meent namelijk dat een grondige analyse van deze vraag aanvullend wetenschappelijk onderzoek vergt.
- [5] Op methodologisch niveau werd een typologie van de projecten uitgewerkt op basis van :
 - De duur van de projecten : nauwkeurige termijnen of transformatieprocessen (lokale agenda 21)
 - De initiatiefnemers : de overheden of de civiele samenleving.

Er werd een onderscheid gemaakt tussen drie types van projectevaluatie : de evaluatie ex-ante, ex-post (eventueel aanvullend) en de evaluatie in de loop van het proces, bijvoorbeeld om de dynamiek van lokale agenda 21-projecten te meten.

Toch moeten we hierbij opmerken dat deze verschillen eerder oppervlakkig van aard zijn, omdat in de praktijk blijkt dat verschillende soorten projecten vaak samen worden uitgevoerd en dat ze elkaar onderling versterken.

- [6] Vooral voor de Type 2 partnerschappen (één van de resultaten van de Top van Johannesburg), namelijk de overheid-privé partnerschappen (regeringen, privé-ondernemingen, vakbonden, particulieren ...) gericht op het vrijwillig realiseren van concrete initiatieven op het vlak van duurzame ontwikkeling, verwijst de FRDO naar het advies dat hij op 18 juni 2002 heeft geformuleerd ter voorbereiding van de Top van Johannesburg (2002A10F) en naar de richtlijnen bepaald door de CSD tijdens zijn sessie van mei 2003.

4. Pistes om evaluatiecriteria uit te werken voor lokale initiatieven inzake duurzame ontwikkeling

4.1. Voorafgaande beoordeling : welk projecttype ? (Evaluatie ex ante)

- [7] Het gaat hier om het analyseren van projecten nog voordat ze concreet worden uitgevoerd. Deze analyse is bijvoorbeeld noodzakelijk bij de selectie van projecten die moeten worden gefinancierd. De bedoeling van deze evaluatie is om een beeld te vormen van de relevantie van het project, de haalbaarheid, de mogelijkheden om de doelstellingen te bereiken en de verenigbaarheid met een duurzame ontwikkeling.

4.1.1. Wie draagt het project ?

- [8] Voordat men het project zelf analyseert, is het nodig dat men de kwaliteiten van de promotoren van het project bekijkt. In deze paragraaf vermelden we een reeks «kwaliteitsindicatoren» die te maken hebben met die actoren. Alle vermelde eigenschappen hoeven niet noodzakelijk samen voor te komen.

- De promotoren van een project beschikken over relevante en erkende ervaring.
- De promotoren hebben duidelijk ervaring op het gebied van duurzame ontwikkeling.
- De promotoren komen rechtstreeks of onrechtstreeks uit de verschillende pijlers van duurzame ontwikkeling (ondernemingen, verenigingen, vakbonden,...).
- De promotoren zijn geïntegreerd in de lokale leefwereld of zorgen ervoor dat het project lokaal verankerd wordt.
- De promotoren bevorderen een partnerschap-benadering, wat ook het beheer van dit partnerschap veronderstelt.
- Indien dit project uitdrukkelijk de lokale overheden betreft, kan het bestaan van een lokale Agenda 21 wijzen op een lokale dynamiek voor duurzame ontwikkeling die a priori gunstig is voor de uitvoering van het project.

4.1.2. De criteria voor relevantie, uitvoerbaarheid, efficiëntie en doeltreffendheid

- [9] Zoals bij elk project, zal men erover moeten waken dat aan deze vier criteria wordt voldaan :
- Het relevantie criterium om te analyseren of het project wel degelijk een relevante problematiek dekt ;
 - Het uitvoerbaarheid criterium dat de slaagkansen van het project meet ;
 - Het efficiëntie criterium om de kwaliteit van de kosten/baten verhouding te bepalen ;
 - Het doeltreffendheid criterium om de adequatie tussen de middelen en de doelstellingen te evalueren.

4.1.3. De intrinsieke kwaliteiten van het project

[10] Elk project is gebaseerd op een visie die expliciet dient geformuleerd te worden, om de waarden achter het project duidelijk te maken. Concreet wil men met een project een beter zicht krijgen op een problematiek en / of elementen aanbrengen om een problematiek op te lossen. Volgens het eerder vermelde relevantiecriteria moet deze problematiek duidelijk (en idealiter prioritair) zijn voor een duurzame ontwikkeling op lokaal niveau en de oplossingen die men beoogt, moeten met een duurzame ontwikkeling verenigbaar blijven. Een project krijgt vorm in verschillende etappes:

- De diagnose
- De doelstellingen
- De middelen en methoden
- De beoogde resultaten
- De indicatoren (voor de vier voorgaande elementen).

[11] Als deze vijf elementen in het project vervat zijn, draagt dit bij tot de kwaliteit en de geloofwaardigheid van het project. Net zoals de voorgaande criteria zijn ze niet kenmerkend voor projecten van duurzame ontwikkeling. We kunnen eerder spreken van algemene criteria. Anderzijds kan de manier waarop ze worden geanalyseerd en gestructureerd, bepalen of ze al dan niet in het kader van een duurzame ontwikkeling passen.

4.1.31. Een diagnose opgesteld volgens een duurzame ontwikkelingsvisie.

[12] Een diagnose is nodig om na te gaan welk soort problematiek het project wil aanpakken, welk type van oplossing het project brengt en hoe dit beargumenteerd wordt. Dit is bijzonder belangrijk voor de motivering en de uitvoering van het project. Een project in het kader van een duurzame ontwikkeling zou volgende elementen moeten omvatten (al deze elementen hoeven wel niet samen aanwezig te zijn):

- Een beschrijving van de problematiek, rekening houdend met een lokaal kader van verschillende dimensies van duurzame ontwikkeling, zoals het milieu, de economie, het sociale, de volksgezondheid, de verdeling tussen en binnen generaties... (het spreekt vanzelf dat deze beschrijving correct en duidelijk moet zijn),
- Een beschrijving van de wisselwerking tussen de verschillende dimensies wanneer dit mogelijk en relevant is,
- Het vermelden van de verschillende betrokken of te betrekken actoren, zowel bij de problematiek als bij de oplossing ervan, met aandacht voor het participatieproces,
- Rekening houden met de middellange en lange termijneffecten en met eventuele wisselwerkingen tussen het project op lokaal niveau en de hogere niveaus,
- Aandacht voor de Noord/Zuid relaties, volgens de relevantie en de aard van het project.

4.1.32. Doelstellingen en prioriteiten

[13] Eenmaal de diagnose gesteld is, moeten doelstellingen worden vastgelegd. Deze doelstellingen zijn idealiter meetbaar (kwantitatief en kwalitatief). Ze kunnen zowel betrekking hebben op de uitvoeringswijze van het project als op zijn finale realisatie. De doelstellingen zullen globaal gezien aan dezelfde criteria moeten beantwoorden als de diagnose, door duidelijk te maken hoe het project een oplossing voor de problematiek biedt. Meer bepaald zal aan drie vereisten voldaan moeten worden :

- Om als een project voor duurzame ontwikkeling te worden beschouwd, moet het project de drie dimensies van een duurzame ontwikkeling integreren.
- Men moet realistische doelstellingen vastleggen op korte, middellange en lange termijn die idealiter kunnen worden gemeten.
- De doelstellingen moeten worden gekoppeld aan een hiërarchie van prioriteiten.

4.1.33. Middelen en Methodes

- [14] Het project moet duidelijk maken welke acties men wil ondernemen, welke actoren betrokken zullen worden en welke timing men vooropstelt (de verschillende etappes). De keuze van de methode en de actoren die bij het project betrokken worden, dient gemotiveerd: waarom is dit de beste optie?

4.1.34. Beoogde resultaten

- [15] Er moet een beschrijving worden gegeven van de verwachte resultaten. Deze resultaten moeten bij voorkeur meetbaar zijn volgens kwalitatieve en kwantitatieve maatstaven.

4.1.35. Indicatoren

- [16] Indicatoren houden tegelijk verband met de diagnose en met de doelstellingen. Ze dragen ook bij tot de evaluatie en zijn zo van groot belang voor het slagen van het project. Voor details over het gebruik van indicatoren verwijst de FRDO naar zijn advies van 16 april 2002 over de indicatoren van duurzame ontwikkeling. Voor projecten die op lokaal niveau worden ontwikkeld, zal men in het bijzonder moeten letten op de volgende punten :

- De indicatoren voor het project moeten makkelijk te hanteren zijn; experimenten die men momenteel op lokaal niveau uitvoert, kunnen hier van nut zijn.
- De indicatoren moeten meerdere functies vervullen : een stand van zaken geven, de resultaten van de uitvoering van het project evalueren en ten slotte bijdragen tot de communicatie (in het bijzonder gericht naar de lokale bevolking en naar lokale actoren die voor het project moeten worden gesensibiliseerd).

4.1.4. Het project als deel van een sociaal weefsel

- [17] Projecten zijn geen abstracte constructies ; ze moeten in praktijk worden gebracht en gedragen worden door verschillende actoren met verschillende belangen. Men moet dan ook aandacht hebben voor de coördinatie en de synergie tussen die actoren.

Bovendien moet men het project kunnen integreren in een bestaande lokale sociale structuur, en er medestanders voor vinden die door hun ervaring en hun kennis op het terrein bijdragen tot het slagen van het project. Daarom moet men aandacht hebben voor meerdere dimensies, om de dynamiek van het project van meet af aan te garanderen.

4.1.41. De coördinatie tussen promotoren

- [18] Indien het project door meerdere promotoren wordt gesteund, moet men zorgen voor de nodige coördinatie tijdens de duur van het project. Idealiter zou hierbij duidelijk omschreven moeten worden welke rol elke betrokkene speelt, meer bepaald wat de sturing en uitvoering van het project betreft. Vooral wanneer het project het resultaat is van een partnerschap moet dit heel duidelijk bepaald zijn.

4.1.42. De wetenschappelijke en technische begeleiding van het project

- [19] Voor bepaalde projecten kan het wenselijk zijn een beroep te doen op externe expertise, ofwel omdat de promotoren zelf niet over deze kennis beschikken, ofwel omdat een externe begeleiding (in de vorm van een permanente evaluatie of audit) de kwaliteit van de uitvoering van het project ten goede kan komen.

4.1.43. Het project op lokaal niveau integreren

- [20] De prioriteiten en doelstellingen van lokale projecten moeten voldoende worden geïntegreerd in het bestaande sociale weefsel. Wanneer men er bijvoorbeeld in slaagt de lokale autoriteiten erbij te betrekken, kan men meer steun krijgen en een dynamiek rond het project creëren.

4.1.44. De verantwoordelijkheden

- [21] Hier komt het er op aan dat men heel duidelijk definieert wie een bepaald aspect van het project tot een goed einde moet brengen. Niet alleen de verantwoordelijkheden van de promotoren, maar ook die van de actoren van de lokale gemeenschap moeten duidelijk zijn. Deze verantwoordelijkheden kunnen de vorm van “contracten” krijgen.

4.1.45. De participatie

- [22] Participatie is een sleutelement in een duurzame-ontwikkelingsvisie. Naargelang het project kan dit verschillende vormen aannemen. In het project kan bepaald worden dat de bevolking en/of verenigingen en lokale actoren deelnemen aan het proces dat door het project in gang is gezet. Dit houdt minimaal informatie en sensibilisering in, maar eventueel ook het rekening houden met opmerkingen over het project (in dit geval spreekt men dan over consultatie). Participatie kan er ook op gericht zijn de doelstellingen en de prioriteiten van het project nauwkeuriger te omschrijven, de impact beter in te schatten... In het project moeten de verschillende groepen op voldoende en adequate wijze betrokken worden en in elk geval moet men er over waken dat de potentieel meer « kwetsbare » actoren of degenen die zich minder gemotiveerd voelen, ook bij het project worden betrokken.

4.1.46. De communicatie

- [23] Het project moet ook aandacht hebben voor de communicatie. Deze communicatie moet zorgen voor de transparantie van het project en bijdragen tot het sensibiliseren van de lokale bevolking en de lokale actoren.

4.2. De evaluatie van het project na het opstarten

- [24] Een evaluatie van het project nadat het is opgestart, is een absolute must. En dat niet alleen om de sturing van het project te verbeteren, maar ook om ervoor te zorgen dat het project beantwoordt aan de doelstellingen die in de voorafgaande evaluatie werden geformuleerd (en dus ook aan de financieringsvoorwaarden). Er zijn verschillende soorten evaluaties mogelijk:
- Een interne evaluatie: ze wordt uitgevoerd door de promotoren van het project
 - Een gezamenlijke evaluatie : ze wordt geleid door de promotoren en de actoren die het project financieren
 - Een participatieve evaluatie : hierbij worden de afgevaardigden van de lokale gemeenschap betrokken.

- [25] Deze drie evaluatietypes hebben verschillende doelstellingen, maar ze vullen elkaar aan. De interne evaluatie moet een structureel element zijn van het project. De andere evaluaties kunnen gerealiseerd worden in functie van omvang en belang van het project en van de context. In elk geval moet van bij de aanvang duidelijk omschreven worden voor welke evaluatie men kiest.
- [26] De evaluatie kan op verschillende momenten gebeuren. Vaak kiest men voor :
- De evaluatie halfweg het parcours (*Mid term evaluation*),
 - De evaluatie aan het einde van het parcours (*ex post*)
- [27] Deze evaluaties zouden een antwoord moeten geven op de volgende vragen :
- Werden de vooraf omschreven doelstellingen (helemaal of gedeeltelijk) bereikt?
 - Was de diagnose correct of moet men deze in de loop van het proces herzien ?
 - Voldoen de middelen en de methode of moeten zij herzien worden?
 - Werden de beoogde resultaten bereikt?
 - Is er een participatie gerealiseerd? Houdt het project rekening met de resultaten van die participatie?
 - Zijn er positieve of negatieve neveneffecten verbonden aan de uitvoering van het project ?
 - Werden de financiële middelen correct en doeltreffend benut en wat is de kosten/efficiëntie verhouding van het project ?
 - Welke lessen kan men leren voor volgende projecten ?
- [28] De rapportering van de evaluatie dient helder en gedetailleerd te zijn.

5. Lokale Agenda's 21

- [29] Voor strategieën en acties op het gebied van duurzame ontwikkeling, gebruiken de gemeenten een instrument dat door hoofdstuk 28 van Agenda 21 is voorzien: de lokale Agenda 21. De Lokale Agenda 21 ondersteunt gemeenschappen bij een aanpak van duurzame ontwikkeling. Het is een instrument voor een geïntegreerde aanpak van ecologische, economische en sociale acties, waarbij verschillende groepen van de leefgemeenschap betrokken worden.
- [30] Tijdens de Top over duurzame ontwikkeling van Johannesburg in augustus 2002 lanceren de afgevaardigden van de lokale regeringen de « oproep van Johannesburg », waarin ze pleiten voor een belangrijker rol en een grotere inspanning van lokale overheden op het vlak van duurzame ontwikkeling. Het Implementatieplan van Johannesburg benadrukt ook hoe belangrijk het is de actie van de lokale actoren te versterken en te ondersteunen([165] tot [167]).

- [31] Er bestaan instrumenten om de duurzaamheid voor de lokale gemeenschappen (steden of gemeenten) te meten. Het is belangrijk dat de lokale gemeenschappen beschikken over instrumenten of systemen voor auto-evaluatie en controle op basis van indicatoren voor duurzame ontwikkeling. Het gaat hier om duurzaamheidsbarometers die informatie kunnen geven over de toestand van een situatie (bv. de hoeveelheid afval per inwoner), duurzaamheidstests die meten welke impact een maatregel of een actie kan hebben (bv. de totale vermindering van de hoeveelheid afval dankzij de maatregel of de actie) en duurzaamheidsspiegels die de klemtoon leggen op de maatregel of actie om het beoogde doel te bereiken (bv. de gemeente stimuleert het composteren)¹.

5.1. Evaluatiecriteria

- [32] De raad verwijst hier naar het onderzoek dat hij in 2003 liet uitvoeren: "Het participatief opmaken van indicatoren voor duurzame ontwikkeling in België" ² en meer bepaald naar bijlage 2, waarin een matrix voorkomt om duurzaamheid in België te meten. Deze matrix (zie hieronder) kan een inspirerend model zijn voor de evaluatie van de duurzaamheid van een lokale agenda 21.

¹ Zachtgeritsel, VODO, januari-februari-maart 2004.

² Studie gerealiseerd door het Centrum voor Duurzame Ontwikkeling (Gent) en het Institut pour un Développement Durable (Louvain-La-Neuve), te raadplegen op onze site: http://www.frdo-cfdd.be/pubnlfr/rech2003/rapport_final2.pdf

PRINCIPES	Economische principes	Sociale principes	Fysiek-ecologische principes	Institutionele principes
ACTIVITEITEN	<ul style="list-style-type: none"> • optimale afstemming tussen vraag en aanbod; • zowel kwantitatief als kwalitatief. 	<ul style="list-style-type: none"> • sociale rechtvaardigheid (geen uitsluiting, geen kansarmoede, gelijke kansen, eerlijke verdeling); • zorg (solidariteit en openheid voor diversiteit ook in het Zuiden); 	<ul style="list-style-type: none"> • rationeel milieugebruik (milieugebruiksruimte); • kwaliteit van het leefmilieu; • biodiversiteit; • rationeel ruimtegebruik; • rationeel infrastructuurgebruik • kwaliteit van de private, semi-publieke en publieke infrastructuur en ruimte. 	<ul style="list-style-type: none"> • de kwaliteiten van de civiele cultuur, van de organisaties en van de processen die worden ingezet bij de sturing van de samenleving op stedelijk niveau. • in de sturing van de stedelijke samenleving is er bijzondere aandacht voor de rol van de overheid in en van de stad.
Wonen				
Onderwijs				
Gezondheidszorg				
Cultuur				
Vrije tijd				
Ondernemen/werken				
Mobiliteit				
Overheidsdienstverlening				
...				

- [33] Op te merken valt dat de structuur en de elementen van evaluatie hierboven in punt 4 ook toepasbaar zijn voor de lokale agenda's 21.

5.2. Voorbeelden van evaluatie-instrumenten :

- [34] Voor de initiatieven van het lokale agenda 21-type bestaat de evaluatie altijd uit een ex ante- of een halfwegeevaluatie omdat het om een dynamisch en continu proces gaat. Door het meten met indicatoren kan men op elk moment nagaan waar de gemeenschap staat in het proces van duurzaamheid.
- [35] De vraag van de minister betrof de analyse van de verschillende evaluatie-instrumenten voor duurzaamheid. Alle instrumenten die we hieronder aanhalen, zijn van belang en en leverden in bepaalde gevallen reeds resultaat op. Geen enkel instrument kan echter voor 100% het welslagen van een evaluatie garanderen.

a) Lijsten van de indicatoren van netwerken van steden en gemeenten:

- [36] Heel wat lokale overheden zijn gestart met samenwerkingsprojecten om ideeën en ervaringen uit te wisselen (kennis- en deskundigheidsnetwerken). Het is interessant om de meetinstrumenten die zijn uitgewerkt door deze stads- en gemeentenetwerken die zich voor duurzame ontwikkeling inzetten, te bekijken. We hebben het hier vooral over projecten met een indicatorenset.

The International Council for Local Environmental Initiatives (ICLEI) : een internationale vereniging van lokale gemeenschappen die streven naar een duurzame ontwikkeling. De indicatoren die door de ICLEI zijn uitgewerkt, dekken drie grote onderwerpen : de klimaatveranderingen, "governance" (de participatie van de bevolking) en het waterbeheer. Zie www.iclei.org.

- **De Europese Campagne voor Duurzame Steden en Gemeenten**, gelanceerd in Aalborg, groepeerde de ondertekenaars van het Handvest van Aalborg. Er is aanzienlijk veel werk verricht om indicatoren voor duurzame ontwikkeling op lokaal niveau te ontwikkelen in het kader van het initiatief « The European Common Indicators ». Het gaat hier vooral om indicatoren betreffende het milieu, het sociale en de gezondheid. Zie de site : <http://www.sustainable-cities.org/indicators/>
- **United Cities and Local Governments**, een algemene organisatie van lokale besturen op wereldvlak www.fmcu-uto.org/. Ook op dit niveau werd er belangrijk werk verricht op het vlak van duurzaamheidsindicatoren.
- **De "Samenwerkingsovereenkomst Vlaamse Overheid – Gemeenten/Provincies, milieu als opstap naar duurzame ontwikkeling"** ondertekend door het Gewest en de Vlaamse gemeenten met de bedoeling een lokaal beleid voor duurzame ontwikkeling te voeren. Deze overeenkomst voorziet de invoering van een duurzaamheidsbarometer. Zoals de naam het al zegt, gaat de overeenkomst uit van het milieu om duurzame ontwikkeling te bereiken, maar er worden ook initiatieven genomen in andere domeinen, zoals het sociale. <http://www.samenwerkingsovereenkomst.be/>. Wel dient opgemerkt dat de beschikbare indicatoren in dit kader voor het ogenblik vooral milieu-indicatoren zijn.
- **"Union des Villes et Communes de Wallonie"** : deze indicatorenset doet dienst als analyse- en evaluatie-instrument en vormt ook een hulpmiddel bij de planning en het nemen van beslissingen. Zie de site : http://www.uvcw.be/cadredevie/matieres/planification/0305_ter.htm

b) Het “Stadsmonitor” project

[37] De “stadsmonitor” is een indicatoreninstrument dat de evolutie van de stad weergeeft in de richting van duurzame ontwikkeling³. De bedoeling van de stadsmonitor is om het overleg te bevorderen en de beleidskeuzes te motiveren. De indicatoren en de visie die er aan de basis van liggen, worden op een participatieve manier ontwikkeld. Men houdt rekening met alle actiedomeinen van een stad: de cultuur, het onderwijs, het milieu, de economische activiteiten, de recreatie, het sporten, de overheidsdiensten, de gezondheid, de mobiliteit, enz. Wij geven hieronder een voorbeeld van enkele instrumenten die in dit kader werden ontwikkeld. Zie de site van het Centrum voor Duurzame Ontwikkeling van Gent :

www.cdo.be

- De Stad Antwerpen en de SCAF+ (Sustainability Common Assessment + Participation, een instrument dat door het Centrum voor Duurzame ontwikkeling (Gent) is uitgewerkt als auto-evaluatiemethode (gebaseerd op het CAF : Common Assessment Framework⁴ : auto-evaluatiekader voor de overheidsfuncties) en de duurzaamheid evalueert in een participatie (+) benadering
- Gentse Duurzaamheidsbarometer
- Duurzaamheidsbarometer Provincie Limburg (CDO, Gent)
- Duurzaamheidsbarometer voor de regio Kortrijk

b) Vlaamse Duurzaamheidsspiegel (Sla 21)

[38] Het gaat hier om een meetinstrument dat is uitgewerkt door het Steunpunt Lokale Agenda 21 en dat het beleid voor duurzame ontwikkeling van een gemeente omschrijft en analyseert met de bedoeling een dialoog te creëren tussen het gemeentebestuur en de burgermaatschappij. De doelstelling van dit instrument is de integratie van de verschillende dimensies van duurzame ontwikkeling en de samenwerking tussen de verschillende betrokken actoren te promoten. De « Duurzaamheidsspiegel » bestaat uit een aantal checklists van acties die de lokale gemeenschap in functie van een duurzame ontwikkeling kan ondernemen. In het algemeen hebben deze acties te maken met het leefmilieu en de Noord-Zuid problematiek. In de toekomst zullen deze acties worden uitgebreid tot het domein van het « sociaal welzijn ». www.sla21.be.

³ In 2004 zullen 13 Vlaamse steden over een dergelijk instrument beschikken : Aalst, Antwerpen, Brugge, Genk, Gent, Hasselt, Kortrijk, Leuven, Mechelen, Oostende, Roeselare, Sint-Niklaas en Turnhout. Dit project wordt gefinancierd door de Vlaamse Gemeenschap en het wordt geleid door het Centrum voor Duurzame ontwikkeling (Gent) en de Hogeschool Gent.

⁴ Zie de site van het Europese Instituut van het Overheidsbestuur : <http://www.eipa.nl/home/eipa.htm?http://www.eipa.nl/CAF/CAFmenu.htm&2>

Voor België : zie o.a. <http://www.publicquality.be/> en <http://www.kuleuven.ac.be/facdep/social/pol/io/trust/CAF.htm>

c) De ecologische voetafdruk

- [39] De ecologische voetafdruk meet de druk die de mens op de natuur uitoefent. Het is een instrument dat de productieoppervlakte meet die een populatie nodig heeft om in haar consumptie van grondstoffen en afvalverwerking te voorzien⁵. Het gaat dus om een instrument dat de duurzaamheid evalueert, hoewel het vooral rekening houdt met het aspect leefmilieu en moeilijk op lokaal niveau toe te passen is.

6. Conclusies

- [40] De FRDO stelde in dit advies criteria en evaluatie-instrumenten voor lokale projecten op vlak van duurzame ontwikkeling voor, zonder er echter dieper op in te gaan. Over dit onderwerp zou een wetenschappelijke studie zeker nuttig kunnen zijn. De FRDO is steeds bereid het thema verder te onderzoeken en meer bepaald de verschillende in punt 5.2 voorgestelde evaluatie-instrumenten nader te analyseren.

⁵ http://www.wwf.fr/empreinte_ecologique/

Bijlagen

1. Aanwezige en vertegenwoordigde stemgerechtigde leden op de algemene vergadering van 12 mei 2004

- **3 van de 4 voor- en ondervoorzitters:**
Dhr T. Rombouts, Mme A. Panneels, Dhr R. Verheyen
- **5 van de 6 vertegenwoordigers van de niet-gouvernementele organisaties voor milieubescherming:**
M. Geoffroy De Schutter (Inter-Environnement Bruxelles, IEB), Mevr. V. Kochuyt (Birdlife Belgium), *Dhr J. Turf (Bond Beter Leefmilieu, BBL)*, *Dhr W. Trio (Greenpeace Belgium)*, M.D. Van Eeckhout (Inter-Environnement Wallonie)
- **5 van de 6 vertegenwoordigers van de niet-gouvernementele organisaties voor ontwikkelingssamenwerking:**
Dhr B. Bode (Broederlijk Delen), Mevr. Karen De Pooter (11.11.11), Mme Sophie Englebienne (Oxfam-Solidarité), Dhr G. Fremout (Vlaams Overleg Duurzame Ontwikkeling, VODO), M. Dominique Weerts (Centre National de Coopération au Développement, CNCD)
- **1 van de 2 vertegenwoordigers van de niet-gouvernementele organisaties die de belangen van verbruikers verdedigen:**
Mme C. Rousseau (Centre de Recherche et d'Information des Organisations des Consommateurs, CRIOC)
- **3 van de 6 vertegenwoordigers van de werknemersorganisaties:**
Dhr J. Decrop (Confédération des Syndicats Chrétiens de Belgique, CSC), *M. D. Van Daele (Fédération Générale du Travail de Belgique, FGTB)*, *Mevr Jo Vervecken (Algemeen Belgisch Vakverbond, ABVV)*
- **de 6 vertegenwoordigers van de werkgeversorganisaties:**
Mevr C. Bosch (Federatie Voedingsindustrie, FEVIA), *M. A. Deplae (Union des Classes moyennes, UCM)*, Dhr C. Klein (Fedichem), *Mme M.- L. Semaille (Fédération wallonne de l'Agriculture, FWA)*, Dhr P. Vanden Abeele (Unie van Zelfstandige Ondernemers, UNIZO), *Dhr B. Velge (Verbond van Belgische Ondernemingen, VBO)*
- **de 2 vertegenwoordigers van de energieproducenten:**
Mevr H. De Buck (Electrabel), Mevr D. Rigaux (Samenwerkende vennootschap voor Productie van Electriciteit, SPE).
- **4 van de 6 vertegenwoordigers van de wetenschappelijke milieus:**
Prof. L. Hens (Vrije Universiteit Brussel, VUB), Prof. L. Lavrysen (Universiteit Gent, UG), Prof. J.-P. van Ypersele (Université Catholique de Louvain, UCL), Prof. H. Verschure (Katholieke Universiteit Leuven, KU Leuven).

Opmerking: de namen van de personen die nog niet benoemd zijn als lid van de raad, staan cursief vermeld

Totaal: 29 van de 38 stemgerechtigde leden

2. Vergaderingen ter voorbereiding van dit advies

Dit advies werd voorbereid tijdens de vergaderingen van de werkgroep *Wetenschappelijk onderzoek en duurzame ontwikkeling* en *Sensibilisatie en Communicatie* op 20 januari, 16 februari, 5 maart, 2 april en 4 mei.

3. Personen die meewerkten aan de voorbereiding van dit advies

Stemgerechtigde leden en hun vertegenwoordigers

- Professor Luc HENS (Vrije Universiteit Brussel, VUB), Voorzitter van de werkgroep
- M. Tom BAULER (Université libre de Bruxelles, ULB)
- Mme Antoinette BROUYAUX (CRIOC-OIVO)
- Dhr Dirk CARREZ (Fedichem)
- Mevr. Annemie CREEMERS (VODO)
- Mme Myriam GERARD (CSC)
- Mme Edilma QUINTANA (CNCD)
- Monsieur Daniel VAN DAELE (FGTB)
- M. Pierre VANDENKERCKHOVE (AGORIA)
- Dhr Tom Willems (ACV)

Wetenschappelijke raadgevers

- Mme Jacqueline MILLER (Université libre de Bruxelles, ULB)

Niet-stemgerechtigde leden en hun vertegenwoordigers

Mr Benoît LUSSIS (Institut pour un Développement durable)
Dhr Wim VAN DAMME (Kabinet Van Den Bossche)
De heer Jo VAN ASSCHE (Centrum voor duurzame ontwikkeling, CDO)
Dhr Marc VAN HEUCKELOM (POD Wetenschapsbeleid)

Uitgenodigde experts

- M. Paul-Marie BOULANGER (Institut pour un développement durable, IDD)
- Dhr Erik PAREDIS (CDO, Gent)
- Dhr Wim VAN DAMME (Cabinet Van den Bossche)

Secretariaat

- M. Marc DEPOORTERE, Wetenschappelijk medewerker
- Dhr Jan DE SMEDT, Secretaris
- Mevr Karima SAQUI, Wetenschappelijk medewerkster